

1914. HET UITBREKEN VAN DE EERSTE WERELDOORLOG

Er zal waarschijnlijk in onze geschiedenis geen oorlog zijn waarover zoveel en zo uitvoerig gepubliceerd werd, en nog gepubliceerd wordt, dan over de Tweede Wereldoorlog. Minder talrijk daarentegen zijn de werken die handelen over de Eerste Wereldbrand.

Onlangs kregen we een boekje onder ogen met als titel: "1914 - Het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog". Het werd geschreven door ene Julien D. Martens uit Gent. Daarin verhaalt de auteur zijn wedervaren tijdens de eerste maanden van de oorlog. Het begin van zijn relaas laat hij samenvallen met de Gentse Wereldtentoonstelling in 1913 en hij eindigt daar waar de stellingoorlog in de Westhoek begint. De beschrijving van zijn persoonlijke belevenissen te Gent wisselt hij af met de oorlogsgebeurtenissen die zich afspeelden op nationaal vlak. Oorspronkelijk tewerkgesteld in een havenbedrijf ziet hij, wegens gebrek aan werk, zich genoodzaakt dienst te nemen bij de Gentse Politie als zogenaamde "klakagent". Hierdoor is hij beter geplaatst dan wie ook om de dagelijkse beslommeringen in de stad op de voet te volgen.

Uit de oorspronkelijke tekst hebben we die passages gelicht die handelen over Gent en omstreken, zonder verdere wijzigingen aan te brengen.

Over het wanneer het boekje werd geschreven en uitgegeven laat men ons in het ongewisse. Het moet in ieder geval na W.O. II geweest zijn daar anders het woord "Eerste" in de titel hier niet op zijn plaats zou zijn.

Ook over de auteur, buiten het feit dat hij ooit woonachtig was in de Zonder Naamstraat nr. 47, is ons verder niets bekend. Aan de hand van enkele gegevens die in de tekst voorkomen mogen we veronderstellen dat hij reeds (geruime tijd?) overleden is.

We zijn er ons van bewust dat het werkje geen proza is maar we menen dat de documentaire waarde ervan ruimschoots een publicatie in de Ghendtsche Tydinghen rechtvaardigt.

Tenslotte wensen we er op te wijzen dat de enkele verklarende noten van onze hand zijn.

David MAES

Weerom lag ik luidop te dromen. Ik werd wakker geschud door mijn vrouw. Het was vroeg in de morgen, ongeveer 4 uur, de klaarte kwam in de kamer. Luide stemmen weerklonken op straat. De grote stadsklok was aan 't luiden. Ik dacht dat het Gentse Feest was. De zaterdag werd het feest door Klokke Roeland ingeluid. Maar dat was veertien dagen geleden. De zaterdag was ik

gehuwd Ook mijn vriend Jozef, elk met een meisje, welke vriendinnen waren.

Hij en ik hadden gespeeld in een voetbalclub aan de havenwijk en oefenden in de week aan de Voorhaven. Wij waren vrienden geworden. Toen ik aan de loting moest deelnemen ging hij mee naar het stadhuis. Van 's morgens trokken de jongelingen vergezeld van ouders en kennissen op naar het centrum van de stad. De lotelingen werden gerangschikt volgens de beginletter van hun familienaam. Te 8 uur stipt werd het eerste nummer getrokken uit de grote trommel. De loting werd onverpoosd voortgezet tot 11 uur 's morgens en om 1 uur werden de werkzaamheden hernomen totdat de trommel geen enkel nummer meer bevatte. De jongelingen namen deel aan de loting in het jaar waarin zijn de ouderdom van 20 jaar hadden bereikt. Kwamen zij niet op dan werd hun nummer door de burgemeester uit de trommel gehaald.

Een loteling kwam gelopen van de trappen van het stadhuis en viel in de armen van zijn familieleden: hij had een goed nummer getrokken. Achter hem stormden anderen de trappen af, roepend, springend, de armen zwaaiend, hun nummer onder het lint van hun hoed gestoken of aan hun muts gespeld. Sommigen kwamen stil en zwijgend naar beneden. Niet al de lotelingen verlieten het stadhuis langs de grote trap. Men liet ze ook buiten door de poort aan de zijkant. Daarom stonden aan alle uitgangen mannen en vrouwen ongeduldig uit te kijken. Naarmate de dag vorderde werd het rumoer op de straat groter. In alle buurten werd gezongen en gedronken en de koetsiers deden goede zaken. 's Avonds vooral was de beweging buitensmate groot. Wie een goed nummer had getrokken was op gang met zijn familieleden. Op straat en in de koffiehuisen werd er om het meest gefeest. Tot laat in de nacht duurde het lawaai.

's Anderendaags, de dinsdag, ging ik met andere lotelingen verder feest vieren. Mijn vriend Jef was van de partij. Hij had aan zijn patroon, een schildersbaas, gezegd dat hij moest loten. Terwijl wij in een herberg in de buurt van zijn werkhuis waren, nam hij mijn hoed met mijn nummer en ging er mee bij zijn baas. Die man was zo blij dat hij hem 5 frank drinkgeld gaf.

In 1909 werd het lotelingstelsel afgeschaft. Jef maakte deel uit van de militieklas 1910 en moest het volgende jaar soldaat worden. Ook het regime der plaatsvervanging had afgedaan. Voor de som van 1800 frank kon een loteling, in geval hij een slecht nummer trok, bij bemiddeling van één der recruteurs - de mensen noemden hen zielehonden - door een man, een vrijwilliger met premie, laten vervangen.

Het oorlogsgevaar werd dreigend. Het volk van Europa leefde op een grommende vulkaan, waarvan de kraters hun kokende lava op ieder ogenblik konden spuwen.

(...)

De legerwet van 1902 voorzag een effectief van 42.800 man in vreedstijd en 180.000 man in oorlogstijd. Dit getal bleef hetzelfde in de nieuwe wet die in voege kwam in 1910, maar de diensttijd werd verkort zodat de militieclassen samengesteld werden uit jongere manschappen. Zij had tot doel meer gelijkheid te brengen bij de recrutering en een leger te vormen dat meer geschikt was om het land te verdedigen.

Vergelijking der oude en nieuwe militiewet:

<i>Oude wet</i>	<i>Nieuwe wet</i>
<i>Effectief:</i> In vreedstijd 42.800 man. In oorlogstijd 180.000 man.	<i>Effectief:</i> In vreedstijd 42.800 man. In oorlogstijd 180.000 man.
<i>Vrijwilligersschap:</i> De basis van het leger.	<i>Vrijwilligersschap:</i> aangemoedigd door plaatsen na diensttijd in Openbare Besturen.
<i>Loting:</i> 1, 2, 3 zonen per familie; plaatsvervangning mits storting van 1.800 fr.	<i>Loting:</i> afgeschaft, 1 zoon voor militaire dienst. Persoonlijke dienst.
<i>Diensttijd:</i> Infanterie: 20 maand; Ruitery: 36 maand.	<i>Diensttijd:</i> Infanterie: 15 maand. Ruitery: 24 maand. De diensttijd kon respectievelijk op 10 en 16 maand gebracht worden voor hen die een bekwaamheidsexamen aflegden.
<i>Oproeping:</i> bij mobilisatie 13 klassen samengesteld uit gehuwden en familievaders. Enkel in vreedstijd: geestelijken indien zij niet behoren tot een welstellende familie.	<i>Oproeping:</i> 10 klassen geven zoveel als 13 klassen en zijn samengesteld uit jongere mannen. Definitieve vrijstelling voor geestelijken en missionarissen.
<i>Dienstplicht:</i> ouderdom 19 jaar.	

De vrijwilliger heeft de keus van zijn wapen en ontslaat al zijn andere broeders van de dienstplicht. Ieder jaar moeten 6.200 plaatsen bij de Openbare Besturen bij voorkeur verleend worden aan oudvrijwilligers. De vrijwilliger, evenals de andere militairen, is vrij van dienst bij de burgerwacht. Zijn soldij wordt vermeerderd tot 35 frank per maand voor de soldaat, 40 frank voor de korporaal en 50 frank voor de onderofficier. De soldij van de milicien is 0,25 frank of 0,45 frank per dag volgens het wapen waartoe hij behoort. Rijke zowel als arme families moeten hun landsverdediger leveren. De oudste zoon moet zich laten inschrijven in de wervingsreserve bij het bereiken van de ouderdom van 19 jaar. Hij kan bepaald of onbepaald uitge-

steld worden, net als vroeger, of zich doen vervangen door een broeder die minstens 18 jaar oud is en niet ouder dan 30 jaar.

Vrijwillige dienstnemeningen mogen aangegaan worden van het 18de jaar af. Zijn ongeschikt voor de dienst: zij die de minimumgestalte van 1,54 m niet bereiken of aangetast zijn door een ongeneesbare ziekte. Worden tijdelijk vrijgesteld: de kloosterlingen, de studenten die na de middelbare graad geestelijke of hogere studiën voortzetten, de normalisten of toekomstige leraren die zich verder bekwamen. Zij moeten zich echter voorbereiden om in tijd van oorlog dienst te doen als ziekendiener-ambulancier. Daartoe moeten zij een leergang, zelfs private, van drie maanden volgen en een bekwaamheidsexamen afleggen. Kunnen ook een uitstel bekomen: de toekomstige marineofficieren, zij die in staatsdienst zijn in de kolonie, zij die de noodzakelijke steun zijn van hun familie, zij die niet zonder ernstige schade een studie- of leertijd moeten onderbreken, ofwel tijdelijk onmisbaar zijn in een landbouw-, industrieel- of handelsbedrijf dat voor hun rekening of die van hun ouders wordt uitgebaat. Het uitstel is geldig voor één jaar, maar hernieuwbaar gedurende drie achtereenvolgende jaren. Het vierde jaar geldt als definitief in al de gevallen. De enige zonen, steun of niet, zijn voor de toekomst vrij van dienst.

Jef moest zijn militieplicht vervullen en kwam in garnizoen te Antwerpen. Ik ging hem dikwijls bezoeken te Antwerpen. Samen deden wij wandelingen langs de haven, gingen naar de musea, de kathedraal, het Steen, de Dierentuin en soms naar de herbergjes aan de havenkant waar op zondagmorgen worstelwedstrijden gehouden werden.

's Avonds voor zijn vertrek zaten wij op het terras van een café en dronken er het goede bier van Antwerpen, de Driedraad.

Als veertienjarige werkte ik aan de dokken, op een stapelplaats van hout, zagezeggd om boodschappen te doen. Ik moest helpen laden en lossen en de ruwe dokwerkers deden mij zware vrachten dragen welke mijn krachten te boven gingen. Ik werd ouder en nu was ik de jongste ploegbaas. Mijn directeur gelastte mij bij voorkeur met dringend en belangrijk werk.

(...)

Intussen was Jef afgezwaaid. In 1913 werd de Wereldtentoonstelling te Gent gehouden, op de terreinen tussen de Mussenstraat, de Zwijnaardsesteenweg en de Sterre. In het Citadelpark was een ruim feestpaleis gebouwd in duurzame materialen.

Jef werkte aldaar en verdiende veel geld. Dat jaar gingen wij samen naar de Negen Meimarkt te St.-Amandsberg en droegen een nieuwe strooien hoed. Aan de Kapellenberg stonden wij te luisteren naar het concert gegeven door

de Harmonie Nut en Vermaak. Eensklaps werd de lucht zo zwart als inkt en vielen er hagelstenen zo groot als eieren. Wij liepen al wat wij konden om te schuilen in een openstaande poort. Na ons kwamen twee meisjes binnengevlucht. Toen de vlaag over was zijn we alle vier gaan zien naar de shade aan de serren van de bloemisten. 's Avonds werden de meisjes, Celina en Carolina, naar huis geleid en 's anderendaags, de maandagavond na het werk, gingen Celina met Jef en Carolina met mij naar de wijkcinema Alcazar op de Muide. Het cinemabedrijf was nog in een beginstadium. Niet veel jaren te voren hadden de gebroeders Lumière op de foor te Gent, in een tent, hun eerste voorstelling gegeven. In het centrum der stad was er maar één grote cinema, het Pathétheater in de Veldstraat, met een symfonisch orkest van een zestal uitvoerders. De cinema-artisten van die tijd zijn reeds in de vergeethoek geraakt: Marie Pickford en Costello van de Vitagraph, Douglas Fairbanks, Psylander van de Nordisk. De Duitse filmindustrie was nog in een beginstadium, doch had goede artiesten, zoals Asta Nielsen, Hellen Richter en Henny Porten.

Wij namen een zondagsabonnement op de Tentoonstelling. Bij de opening, door de Koninklijke Familie, was de toeloop van het volk buitengewoon groot. Wij hadden ons opgesteld aan het park om de stoet te zien voorbijtrekken. Daar stond ook Zot Sophietje, een welbekend klein zenuwachtig vrouwtje dat steeds op wandel was. Zij was wat simpel maar deed niemand kwaad. Door de schooljongens werd ze gedurig gekweld. Steeds droeg zij een regenscherf welke gewoonlijk diende om zich de baldadige jeugd van het lijf te houden. Sophietje was verzot op bloemen en tijdens de marktdagen ging zij op de Kouter aan alle uitstallingen staan maar kocht niets. Als de verkoopsters haar bij wijlen een bloem schonken dan liep zij tijdens het concert tussen de wandelaars fier met de bloem op de borst.

Nu was zij weer opvallend versierd met een reusachtige jasmijn en toen de hofrijtuigen voorbijreden kende haar enthousiasme geen grenzen meer. Koning Albert, Koningin Elisabeth, Princes Marie-José en de prinsen Leopold en Karel, beide laatsten gekleed in een matrozenpak, reden onder oorverdovend gejuich het Citadelpark binnen.

Alle zondagen gingen wij met onze verloofde de tentoonstelling bezoeken. De eerste open tramrijtuigen waren in gebruik genomen en bij zonnig weer was het aangenaam om door de stad te rijden. Aan de hoofdingang op de Kortrijksesteenweg was een brede laan met in het midden een vijver en het machtig bronzen beeld der Vier Heemskinderen. Aan het einde was een waterval. Aan de ene zijde van die laan waren de Franse en Belgische secties, aan de andere de Duitse en de Engelse. Dan was er een brede laan vanaf het spoorwegviaduct tot aan het Vlaams dorp, dat een ingang had aan de afspanning de Sterre. Daar waren de secties van de andere landen, Neder-

land, Italië en ook die van Canada, waar heerlijk ruikend fruit uitgestald lag en steeds een grote toeloop van bezoekers lokte.

De "Union Minière du Haut Katanga" was begonnen met de ontginning van koper en had er een stand. De exploitatie werd gedaan op geringe schaal. In 1905 werd in een kleine oven het koper gesmolten bij middel van houtskool. In 1906 werd de N.V. gesticht met een kapitaal van zes miljoen frank. Iedere bezoeker kon mits storting van 1/5 (100 frank) inschrijven op een aandeel. Sindsdien heeft de Union Minière haar bedrijvigheid uitgebreid en de omzet van koper en bijprodukten, kobalt, zink, zilver, goud, radium en uranium is dermate toegenomen dat de aandelen nu in waarde stegen. Het erts van de mijn had een gehalte van ong. 99 % zuiver koper. Een klomp die doorgesneden was en er uitgestald lag, had een helle glans alsof het zuiver koper was. In het Feestpaleis van het Citadelpark beschikte men over salons, vergaderzalen en een uitgestrekte hall waar de Floraliën gehouden werden. In het park waren vermakelijkheden en het Senegalees dorp waar negers leefden zoals in hun dorpen.

Op het vliegveld van St.-Denijs deed de Franse vlieger Pegoud opstijgingen en na acrobatische buitelingen kwam hij in spiraalvlucht neer.

(...)

's Avonds kwamen wij thuis. Het was niet heel laat want 's anderendaags moesten wij op het werk zijn. Wij maakten nog onze bilan op, de vooruitzichten waren goed. Mijn loon was dat jaar met 10 centimen per uur verhoogd. Carolina, die in een katoenfabriek werkte, verdiende ruim 14 frank per week. Haar loon alleen was bijna voldoende voor de gewone huishoudelijke uitgaven.

De prijzen der huishoudartikelen waren als volgt:

1 k boter	3,00 fr	1 k rijst	0,40 fr
1/2 k broodsuiker	1,44 fr	1 k suikerij	0,40 fr
1/2 k dadels	0,25 fr	1 k tarwebloem	0,40 fr
13 eieren	1,20 fr	1 k worst	2,00 fr
1 k frietvet	1,30 fr	1 k zeep	0,40 fr
1 k koffie	2,00 fr	1/4 k "amidon"	0,12 fr
1 k kaas	2,00 fr	1 citroen	0,10 fr
1 k mais	0,24 fr	1 droge haring	0,70 fr
1/4 k vijgen	0,20 fr	1 doos tomaten	1,55 fr
1 melkkan	0,45 fr	6 koffiekommen	0,35 fr
6 telloren	0,75 fr	1 klos machinegaren	0,28 fr
3 handdoeken	0,90 fr	naainaalden	0,02 fr
1 pak lucifers	0,10 fr	50 k aardappelen	4,25 fr
250 k kolen	7,00 fr		

(...)

Het lawaai op de straat bleef duren. Ik kon de slaap niet meer vatten, kwam uit bed en ging zien aan het venster. De mensen in de buurt stonden aan hun deur en spraken luid tot elkander. Van slapen kwam niets meer en de dagtaak zou weldra beginnen. Ik zag dat Alfons, de oude serieagent, ging kloppen aan de deuren. Tegen zijn gewoonte in trok hij nergens binnen, zelfs in de herbergen niet. Hij had een pak drukwerken bij zich en bestelde ze bijna van huis tot huis. Het waren oproepingsbevelen voor militairen met onbepaald verlof. Hij zegde dat het leger gemobiliseerd werd.

Celina, de vrouw van Jef, was buiten en stond daar afgezonderd. Ik ging bij haar en zij begon te schreien. Jef, haar man, was enkele dagen tevoren met de eerste militieklassen opgeroepen. Wij hadden hem uitgeleide gedaan naar het Zuidstation. Opgeroepen kwamen toe te Gent en rukten op naar hun kazerne. Wij hadden getracht Celina moed in te spreken bij de smartelijke scheiding enkele dagen na haar huwelijk en troostten haar met te zeggen dat de troepen enkel opgeroepen waren om aan de grens opgesteld te worden in geval een oorlog tussen Duitsland en Frankrijk moest uitbreken. Immers in de oorlog 1870-71 was het zo geweest en België was ongeschonden gebleven. Ik vroeg haar om in huis te komen. Carolina had koffie gezet. Ze was nog wat te bed gebleven. De avond te voren, na gewerkt te hebben tot 7u30, had ze nog haar woning gekuist en moest nu om 6u aan het werk. Wij namen met Celina het morgenmaal. Ik zegde dat er hoop was niet in een oorlog gewikkeld te worden. Het onweer zou overgaan. De onschendbaarheid van België was gewaarborgd door de omliggende landen en in het bijzonder door het machtige Engeland. Tijdens de laatste Frans-Duitse oorlog had België zijn troepen opgesteld zowel aan de Franse als aan de Duitse grens.

De vrouwen gingen naar hun werk en ik trok op naar de dokken. Aan de deur werd ik aangesproken door Jan, een geuur die in mijn ploeg werkte. Het was een naarstige werkman. Hij had in Frankrijk gewerkt doch kon maar twee woorden Frans spreken en die waren "koperen pan" (comprend pas). Hij had zijn oproepingsbevel ontvangen en stond daar in een uniform dat veel te nauw was geworden en met het rond mutsje op de top van zijn hoofd. Zij die hem de legeropleiding - die ook in het Frans gedaan werd - hebben gegeven zullen gezweet hebben en hij ook. Hij ging dadelijk vertrekken en vroeg om zijn weekloon in ontvangst te nemen en te overhandigen aan zijn echtgenote. Op het werk waren mannen afwezig. Later kwamen zij in soldatenpak om afscheid te nemen en hun loon in ontvangst te nemen. Ze waren manhaftig en bereid weerstand te bieden aan gelijk welke legermacht die het Belgisch grondgebied zou schenden. Toch geloofden zij niet te moeten vechten. Allen hadden liever aan het werk gebleven maar waren overtuigd weldra te mogen terugkeren.

Op zondag 2 augustus 1914 kon Celina het in haar woonst niet uithouden, met haar kommer en zij was bij moeder troost gaan zoeken. Het was een sombere dag. Er hing een stille, wachtende ongerustheid. De lucht was overtrokken, als voorspelde zij onbestendig onheil. Het weder was zoals de politieke toestand: beklemmend, drukkend en woog zwaar op het gemoed. Carolina was echter opgewekt, ze was vrolijk van natuur. Bovendien zonder zorgen over haar man. Hij had er zich uitgeloot en was vrij van legerdienst. Haar oudere zuster Carlotta kwam op bezoek. Ze was in overspannen toestand. Niemand kon geloven dat haar man opgeroepen was. Leon had er zich ingeloot maar was geen soldaat geweest. Hij was ingedeeld bij een ruitersregiment en had nooit te paard gereden. Zijn vader, een patroonbehandler, was gierig en had, toen zijn zoon moest loten, geen plaatsvervanger gekocht. Hij heeft dan zijn invloed gebruikt om hem te doen vrijstellen van dienst in vredestijd.

(...)

's Avonds, toen bekend werd dat de Duitse troepen België waren binnengevallen, trok een groep belhamels door de hoofdstraten der stad naar de hotels rond de Zuidstatie, op de Koornmarkt, op de Kouter, gehouden door Duitsers. Ze drongen er binnen en sloegen de meubels aan stukken. De opgeroepen burgerwacht en enkele oude politieagenten, die nog dienst deden - al de jongeren waren opgeroepen bij het leger - waren niet bij machte zulks te verhinderen. Ze gingen ook betogen voor de Franse en Duitse consulaten.

(...)

's Anderendaags, toen ik op het werk was, stonden de mannen luidruchtig te praten. Arthur, een jonggezel, voerde het woord. Hij was een waaghals en van weinig vervaard. De vorige winter wilde hij op het ijs over de havenkom lopen tot aan de boei waar de boten zwaaiden. Hij trapte er door. Niemand kon hem helpen. De toeschouwers konden enkel lijdelijk toezien hoe hij van de ene op de andere schots sprong om eindelijk vaster ijs onder de voeten te krijgen en de oever te bereiken. Eens was hij met een pont naar de Darse gevaren, om boomstammen te halen die afgedreven waren. Hij legde het vaartuig vast aan een slijkboot welke uit de kom naar de zuiger gesleept werd. Bij het zwaaien uit het basin werd het bootje uit het water gelicht en sloeg om. Hij zat er onder. Tot zijn geluk brak de koord en kwam hij van onder het vaartuig.

Hij vertelde dat 's avonds in het hotel Claus in de Vlaanderenstraat, het hotel Telegraphe aan de Graaf van Vlaanderenplaats, de Drie Zwitsers op de Koornmarkt, de inboedel stuk geslagen was en de uithangborden afgerukt waren. Aan de Kulmbach op de Kuiperskaai waren de burgerwachten gedurende gans de nacht opgesteld geweest om die instelling te beschermen.

Maar in de vroege morgenuren werd het cordon doorbroken. Al de meubels werden op straat geworpen en de piano kwam in de Schelde terecht. De burgerwacht moest machteloos toezien.

Er was dringend werk voor het leger. Wij begonnen te zagen en paaltjes te voorzien van punten om te dienen voor prikkeldraadversperringen, ter versterking van de forten van Antwerpen. De directeur kwam die dag meermaals toezicht houden en liet toe dat er over de oorlog gesproken werd. Arthur zong de Brabançonne, de Vlaamse Leeuw en om de directeur genoeg te doen ook het Engels volkslied.

(...)

De 13 augustus 1914 was het bestuur der stad Gent begonnen met een kosteloze bedeling van brood en soep en aan de nieuwe haveninstelling zette men werklozen aan de arbeid om ze van de straat te houden.

Er werd gewerkt met twee ploegen, één van 10.30u. tot 14.30u. en één van 15.00u. tot 19.00u., aan 50 centiemen per uur of 12 frank per week. Niet allen konden aan het werk gesteld worden en later werd een steundienst voor werklozen ingericht, waar benevens soep en brood een steungeld verleend werd.

Het werk op bijna alle fabrieken en werkhuizen werd stilgelegd bij gebrek aan grondstof. Carolina zou voortaan haar eigen huishouden doen. Arthur was soms een dag werkloos, hij liep dan in de stad en bracht 's anderendaags het nieuws. De vluchtelingen kwamen toegestroomd. Zij die geluk hadden werden opgenomen bij de een of andere goede ziel. In de grote huizen en op de kastelen rond de stad was er geen plaats meer. Met hetgeen zij inderhaast hadden kunnen meeslepen werden die mensen met hun gepak in de grote zaal van het Feestpaleis op stro gelegd. Mannen, vrouwen, jonge meisjes en kinderen kwamen zich daar neerstrekken, allen in hetzelfde grote lokaal. Ongure elementen mengden er zich tussen en waren een gevaar voor hun schamel bezit.

(...)

De bestelling voor het leger was afgedaan. Voorlopig was er geen werk op de werf. Jonge mannen waren vrijwillig dienst gaan nemen. Half augustus was hun aantal gestegen tot 45.000. Op het Sint-Pietersplein en in het Citadelpark oefenden zij zich in burgerkledij. Ik sprak met Caroline om ook dienst te gaan nemen en zij stemde er mee in. Op vrijdag 21 augustus ging ik met Paul, een markeerder aan de dokken, naar het politiebureau om een model 32 vragen. Er werd ons een bewijs van goed gedrag afgeleverd, dat volstond om bij het leger te gaan. In de stad was er paniek. Buitenlieden kwamen gevluucht naar Gent, sommigen per rijwiel en enkel gekleed met

broek en hemd. Ze zegden dat de Duitsers vooruitgerukt waren tot bij Aalst en zij beweerden dat 200 Ulanen over Wetteren en Kwatrecht naar Gent oprukten. Met Brussel was de verbinding verbroken en de 21ste augustus verschenen de dagbladen niet meer.

Wij vonden de militaire burelen gesloten. Voorlopig werden geen dienstnemingen meer aanvaard. Er werd gezegd dat sommigen die reeds getekend hadden, terug naar huis werden gezonden. De burgerwacht bestond niet meer. Een deel was ontbonden, het ander was onverwijld uit de stad weggetrokken. De oorlogsvrijwilligers, die buiten oefenden, waren 's morgens teruggeroepen naar de kazerne en met de spoorweg in de richting van Kortrijk gevoerd. De kazernes waren leeg. Daar waar de poorten openstonden, gingen burgers binnen om proviand, kledingstukken, beddegoed en meubels weg te halen. De gekwetste soldaten waren weggebracht. De Belgische vlaggen verdwenen van de gevels. Burgers namen de trein om de stad te verlaten. Aan de stations stonden vele nieuwsgierigen. Er reden nog treinen in de richting van Brugge, Oudenaarde en Antwerpen-Waas. Later vernam ik dat de Ulanen op verkenning waren geweest tot Wetteren, Melle en Heusden, maar dat de infanterie niet was gevolgd.

(...)

De 22 augustus 1914 was er te Gent een nieuwe paniek. Buitenlieden kwamen naar de stad gevluht en verspreidden het gerucht dat de Ulanen een tiental boeren voor zich opdreven en al de mannen van 17 tot 50 jaar oud gevangen namen. De dagbladen zegden niets meer over de oorlogsgruwelen en in de stad werden volgende aanplakbrieven uitgehangen:

1. Luidens 't bevel van de Minister van Binnenlandse Zaken maak ik het volgende bekend: "Als de vijand in de stad komt niet schieten, noch beledigen, noch bedreigingen uiten. Zich te huis houden en de vensters sluiten. Wanneer de soldaten zich van uit een huis verdedigen moeten de burgers het onmiddellijk verlaten, opdat de Duitsers niet zouden kunnen beweren dat de burgers op hen geschoten hebben. Een burger die op de vijand schiet, begaat een roekeloze daad, daar hij zijn naaste bloedverwanten en medeburgers, vrouwen en kinderen aan de ondergang blootstelt. Een handeling in strijd met dit bevel zal gestraft worden.

2. Bekendmaking van de Burgemeester. De Duitse troepen hebben een reeks Belgische steden bezet. Het is te vrezen dat ze ook naar Gent zullen komen. Men moet echter niet zonder reden bevreesd zijn. De besturen zullen op post blijven en hun ambt voortzetten in alle rust en waardigheid. Wij verzoeken de bevolking de stad niet te verlaten. De vijand kan van rechtswege geen aanslag doen, noch op de eer der vrouwen, noch op het leven der burgers, noch op private eigendom. Hij kan slechts burgers straffen wanneer ze hem aanvallen of beledigen. Daarom bezweer ik de bevolking zich te willen ont-

houden van elke vijandelijkheid ten opzichte der vreemde soldaten en verzoek degene die wapens hebben ze naar hun politiecommissariaat te dragen, waar men een ontvangstbewijs zal afleveren. De afgegeven wapens zullen goed bewaard en na de oorlog aan de eigenaars teruggegeven worden. Medeburgers, luistert naar de vaderlandse raad van uw burgemeester en schenkt hem volle vertrouwen. Zolang hij leeft en vrij is, zal hij voor uw rechten, uw eer en uw eigendom optreden. Leve het onafhankelijke België! Leve Gent!"

Er waren geen soldaten meer te zien in Gent. De plaatscommandant was er niet. De burgerwacht was vertrokken. De dagbladen trachtten de bevolking moed te geven. Zij spraken van de Duitse verliezen en de overwinningen van de verbonden legers. Ze zegden dat de Ulanen niet zo brutaal en wreed waren als eerst gezegd werd, gemoedelijk met de bevolking omgingen en alles betaalden wat zij kochten. De bevolking moest niet bevreesd zijn want de vijandelijke ruiters, die zich te ver waagden bij de stad, werden te Melle, Gontrode en Landskouter krijgsgevangen genomen. Er werd aangekondigd dat 300 rijkswachters te paard langs de Brusselsesteenweg naar Gent gekomen waren om te verhinderen dat de Duitse ruitery de stad zou binnendringen. De buurtedeken kwam mij polsen om met de andere vrijwilligers 's nachts bewakingsdiensten te doen aan loodsen en opslagplaatsen waar reeds een en ander was zoek geraakt. Mijn patroon had mij een wenk gegeven om in geval ik er aan deel nam ook zijn opslagplaats in het oog te houden. Er liepen daar mensen die toch niets te verrichten hadden en enige plankjes meenamen welke konden dienen om een kastje te maken of wat hout om een voorraad blokjes te zagen voor de winter. Dat was toch beter dan alles te verbranden door de Duitsers. Ik en Paul, de markeerder, hadden ons laten overhalen om deze dienst te doen. Paul was in de ene groep, ik in de andere. We deden ongeveer vier uur bewaking bij nacht aan de dokken. Dat ging goed maar er was niets mee te verdienen.

(...)

Duizenden vluchtelingen van Leuven, Tienen en Aarschot kwamen naar Gent en vertelden over de gruwelen van de oorlog welke zij gezien hadden. Het oorlogsgevaar naderde. Hospitaaltreinen kwamen opnieuw toe in de stations. Bij de lichtgekwetsten waren enkele soldaten van het voetvolk van wie het eerste lid van de rechterwijsvinger afgeschoten was. Wat moesten die Duitsers toch scherp schieten!

Paul en ik waren reeds bij de politiecommissaris geroepen voor feiten 's nachts voorgevallen aan de haven. Nu ontvingen wij een uitnodiging om samen bij hem te komen. Hij zegde dat hij tevreden was over onze prestaties en er gelegenheid was om in vast verband bij de politie te komen. Hij gaf ons

inzage van een mededeling welke hij van het stadsbestuur ontvangen had: "Nadat het Gouvernement naar Antwerpen is overgebracht en Brussel door het Duits leger bezet, kunnen wij verwachten hetzelfde lot te ondergaan als Luik en Brussel. Tussen Brussel en Gent is er op dit ogenblik geen ernstige legermacht om de overweldigers tegen te houden. Ook heeft de krijgsoverheid, in overeenstemming met de regering, beslist dat indien de vijand zich vertoont, onze stad zich niet moet verdedigen. De weinige troepen die er zich bevinden moeten gedeeltelijk zich naar Antwerpen begeven, gedeeltelijk naar het Westen aftrekken. Onder de troepen bevindt zich een deel der Burgerwacht van Brussel en enige duizenden vrijwilligers, nog ongeschikt om te kunnen gebruikt worden. In het geheel beschikken wij maar, als politiemacht, over 90 agenten en nachtwakers. Het is echter waar dat door de tussenkomst van de buurtedekens voor de nachtwacht werd gezorgd. Meer dan 1500 onzer burgers, behorende tot alle standen, melden zich aan om aan deze dienst deel te nemen; wij nemen deze gelegenheid te baat om die moedige burgers onze dank te betuigen. Zij hebben tijdens de moeilijke dagen die wij beleefden wezenlijke diensten bewezen en medegeholpen om de veiligheid in onze stad te verzekeren. Om de politie te versterken zullen wij, te rekenen der maand September, 125 voorlopige politieagenten aanwerven. Deze moeten de voorwaarden niet vervullen, die geëist worden voor de bepaald benoemde agenten; zij moeten niet in het leger gediend hebben. Wij zullen er echter bijvoegen, tot lof van de bevolking, dat deze zich gedwee en eerlijk getoond heeft en dat de werkersklasse namelijk, doordrongen van het ernstige van de toestand, heeft blijk gegeven van gelatenheid en broederlijk hulpbetoon."

Hij gaf ons de raad om onze kandidatuur te stellen en de verzekering dat hij de aanvraag zou steunen. De burgerbladen eisten versterking van het toezicht op straat om de bevolking tegen roof en aanranding te beveiligen. Het gemeentebestuur had gevraagd aan de legeroverheid om de opgeroepen politiemannen terug te zenden maar dat was niet toegestaan. Ik sprak over dit voorstel met Caroline en zij dreef er de spot mee. De oorlogstoestand werd echter kritiek.

(...)

Het leek of gans Europa in oorlog zou komen. Ik deed een aanvraag. Reeds de volgende dag werd ik uitgenodigd bij de commissaris die mij inlichtingen vroeg ten einde een formulier in te vullen. 's Namiddags moest ik naar het hoofdbureau zonder examen te moeten doen. Met een groep werd ik geleid bij de stadsgeneesheer voor een lichamelijk onderzoek. Bij de kandidaten was ook de gast van een haarkapper die zegde dat hij gesteund werd door zijn oom, een politieofficier. Er waren houtbewerkers, metsers, metaalbewerkers, een jongeling die reeds als oorlogsvrijwilliger geoefend had op

het St.-Pietersplein en zelfs een burgerwacht in uniform.

Het gemeentebestuur verwachtte de komst van de Duitsers. Het hield bestendig zitting en was bij dag en nacht door tenminste één lid vertegenwoordigd. Reeds de volgende dag waren de nieuwe politieagenten benoemd aan de jaarwedde van 1.417,50 fr en gingen de grondwettelijke eed afleggen bij de burgemeester. Deze magistraat, die anders altijddurend de glimlach op de lippen had, zag er bekommerd uit, alsof hij gebukt ging onder de last der verantwoordelijkheid. Dan werden wij weder geroepen bij de overste van de aktieve dienst en door oude brigadiers op een rij gesteld om zijn toespraak te aanhoren. Een uittreksel van de dagorde van 27 augustus 1914, in de Franse taal, werd voorgelezen. Hij zegde dat er geen onderscheid was met de andere leden van het personeel voor wat betreft de tucht in het korps; dat wij dezelfde wettelijke benoeming en bevoegdheid hadden als de stedelijke politieagenten en dezelfde verantwoordelijkheden. Hij voegde erbij dat wij hier zo nodig waren als de soldaten aan het front en ten dienste stonden van de inwoners van Gent. Van ons werd verwacht dat wij het Vaderland zouden dienen, zelfs ten koste van ons leven. Wij waren aangeworven om de politiebedienden te vervangen die opgeroepen, na herhaald verzoek aan de legerleiding, niet mochten terugkeren. Hij vroeg ons een verklaring te willen tekenen waarbij wij akkoord gingen dat onze aanstelling enkel geldig was voor de duur van de oorlog, met dien verstande dat de plaatsen die zouden openkomen bij voorkeur zouden verleend worden aan de elementen die gedurende de oorlog het best hun dienst hadden gedaan. Wij moesten geen uniform dragen en als enig kenteken kregen wij een matrak die wij steeds op zichtbare wijze in de rechterhand moesten houden. Verder werden ons een hoorn en handboeien ter hand gesteld welke wij zelf moesten betalen en waarvan een bedrag op onze massarekening (1) ingeschreven werd.

Paul en ik werden ingedeeld bij de agenten aangeduid voor de havenwijk en wij gingen ons aanbieden bij de commissaris. Na de verwelcoming door de politieoverste en een kort onderricht, kregen wij als eerste opdracht bij de inwoners de volgende omzendbrief te bestellen: "Mijnheer, Mechelen werd gebombardeerd omdat volgens de Duitse militaire overheid zekere zijner inwoners op hare troepen zouden geschoten hebben. Leuven werd gedeeltelijk afgebrand om dezelfde reden. Brussel werd met dezelfde beteugeling bedreigd omdat een telefonische draad afgesneden is geworden. In die omstandigheden is het mijn plicht nogmaals de aandacht mijner medeburgers te vestigen op het uiterste gevaar, waarin één enkele vijandelijke daad, gepleegd door een burger, de Stad Gent zou brengen den dag waarop een

1. Kledingsmassa: kledingsfonds, een dienst die instaat voor de aanschaf van uniformen en de verdeling ervan. De term "massa" werd reeds gebruikt tijdens de Napoleontische periode en komt enkele keren voor in de brieven die de conscrits of soldaten van Napoleon schreven aan het thuisfront.

Duitse troep deze zou komen bezetten. De dader van dergelijke aanval zou zonder twijfel door de kop geschoten worden; de wijk door hem bewoond zou waarschijnlijk vernietigd worden; de vrouwen, kinderen, onschuldige burgers zouden een nutteloze en dwaze onvoorzichtigheid met hun leven boeten. Gij moet u wel doordringen van het wachtwoord gegeven door het Gemeentebestuur; gij moet dadelijk de wapens, welke gij nog in uw bezit zoudt kunnen hebben, in het politiebureau afgeven. Gij moet u vooral onthouden van welkdanige vijandelijke daad. Het is aan de burgers streng verboden te vechten. Gij moet ook dit wachtwoord rond u verspreiden en met de politie waken opdat het stipt worde nageleefd. Dit is het enige middel om onze dierbare stad te redden van de vernieling en de rouw, waarin andere Belgische gemeenten gedompeld liggen. Ik reken op U en indien ik gehoorzaamd wordt, dan moogt gij op mij rekenen om de algemene veiligheid te verzekeren."

Dan werd ik gelast om een bewaking te doen aan de goederenloodsen. De zware jongens van de havenkant hadden de gewoonte de kracht te meten van de nieuwe agenten. Zij begonnen met de nieuwelingen de spot te drijven en beloofden hen een ranseling wanneer de oorlog gedaan was. Bij de mannen waren er die de nacht te voren door Paul staande gehouden werden. Hij was een vechtjas en liet zich niet wachten. Anderen mengden zich in de worsteling en na het gevecht was mijn hoed onder de voeten geraakt. Met een hoed op het hoofd kon men moeilijk dienst doen op die wijk. Vanaf de tweede dag droegen Paul en ik een jockeypet. De officier van de werkelijke dienst had zulks vernomen en vond dat niet gepast. Was dit de reden dat de jonge agenten zich de maat moesten laten nemen voor een dienstpjet met nummer of was het omdat de Duitsers geen reden zouden hebben om vrijeschutters te zien? Die pet was niet dezelfde als de kepi van de oude agenten en de bevolking gaf daarom de naam van klakagent aan de nieuwe politiemannen. Ten einde ons een volledig uniform te geven moesten de familieleden van het afwezige personeel hun regenmantels naar de kledingmassa brengen. Iedere klakagent kreeg een mantel waarvan de waarde werd geschat en op zijn boekje als schuld ingeschreven. Wij waren nu volledig gekleed. Met de matrak kwamen wij op straat, enkel op de havenwijk kregen de nieuwe agenten een revolver. Daar was het gevaarlijk om alleen post te doen langs de dokken, de stapels hout en bergen kolen die tot tegen de boord van de kaaimuur gelost waren. Om de omschrijving van de wijken te leren kennen ging een oude agent mee, nadien moesten wij alleen onze plan trekken. Paul en ik geleken wonderwel op elkaar. Paul was niet verlegen van de meisjes. Het gebeurde wel eens dat vriendelijke mensen aan Caroline kwamen zeggen dat zij haar man hadden zien flirten. Iedere dag kon de vijand verwacht worden. Het consulaat van Duitsland werd vooral bewaakt om geen moeilijkheden te hebben met de vijand. 's Morgens kwam een bediende de brief-

wisseling nazien. De meeste Duitse ingezetenen waren uit Gent verdreven per spoor langs Nederland. Hij was ook een Duitser maar gehuwd met een Belgische en zijn zoon, geboren in België, was bij het Belgisch Leger. Paul en ik waren gelast met het toezicht en terwijl één van ons aan het consulaat bleef staan deed de andere een dienstronde. Daar we pas in dienst waren konden de controleurs ons enkel onderscheiden door het nummer op onze pet. Paul moest beweging hebben. Hij alleen deed al de rondes en daarom verwisselde hij beurtelings zijn dienstkaart en pet met de mijne. De controleurs hadden het niet gemerkt.

De 7de september 1914 werd gans het personeel ter beschikking gehouden op het politiebureel. Generaal von Böhm, de man van Leuven, was met zijn leger te Oordegem...

(...)

Van Oordegem uit zond Generaal von Böhm een detachement naar Gent om de stad een oorlogsschatting op te leggen. Het was in aantocht met de officieren op kop. Te Melle-Kwatrecht werd het opgevangen door 300 Belgische oorlogsvrijwilligers, bijgestaan door twee stukken geschut van de Brusselse Burgerwacht. De Duitse officieren werden van hun paarden geschoten en een gevecht had plaats. Nadat de Duitsers afgeslagen waren wierpen zij pillen met scheikundige stoffen in een vijftiental kleine huisjes langs de weg welke totaal uitbrandden. Te Gent waren op dat ogenblik geen Belgische soldaten buiten enkele gekwetsten die werden binnengebracht. Niettegenstaande het verbod van zich buiten de gemeente te begeven, trokken nieuwsgierigen naar Melle en zagen er een slagveld in 't klein. De krenge van paarden en koeien lagen in de omliggende velden. Op weg van de aftocht der Duitsers was een werkhuis voor het verven van textielwaren. De directeur was een Duitser. Aan zijn woning en aan de fabriek was geen schade. Liefhebbers die een kijkje wilden nemen zegden dat er een Duitse spion zat. Zij werden echter bevreesd toen iemand riep dat er nog Duitse soldaten in de blauwselfabriek zaten.

's Avonds kwam te Gent een burgerwacht die bij het gevecht gevangen genomen was. Hij had een brief van Generaal von Böhm voor de burgemeester mee welke luidde:

"Mijnheer de Burgemeester,

Ik ontvang de mededeling dat de burgerwacht die zich te Gent bevindt opnieuw bewapend werd. Ik zie dus dat ik bij het binnenkomen te Gent zal af te rekenen hebben met de tegenstand dezer burgerwacht en, zoals ik trouwens in de laatste dagen ondervond, ook met die der bevolking.

Ik ben niet van plan vijandelijkheden te ondernemen tegen vreedzame burgers doch werp alle verantwoordelijkheid van mij af in geval bij mijn aankomst te Gent gewapende weerstand geboden wordt. Ik zal desnoods zulke

weerstand met alle middelen die in mijn macht zijn weten te breken. Om het gevaar dat voor U daaruit zou voortspruiten te voorkomen, verzoek ik U morgen, de 8 sept. om 9u. 's voormiddags, onder bescherming der witte vlag, naar mijn hoofdkwartier te Oordegem te komen. Ik zal U de voorwaarden mededelen en indien U die stipt vervult zal ik er aan verzaken de stad, die nu een verzamelplaats voor burgerwachten is, geweld aan te doen. Indien U geen gehoor geeft aan mijn verzoek om naar hier te komen zult gij er de gevolgen van moeten dragen."

De volgende dag reed de burgemeester naar Oordegem. Hij deed aan de generaal opmerken dat geen enkele legermacht te Gent was, zegde dat de bevolking zich rustig hield en de orde werd gehandhaafd door wettelijk benoemde politieagenten. Hij verkreeg dat de stad niet zou bezet worden. von Böhm wilde er van afzien maar de burgerwachten moesten ontwapend en de wapens aan hem afgeleverd worden. Hij vorderde voor 6u. 's avonds de levering van 150.000 kg haver, 200.000 sigaren, 1.000 flessen mineraal water, 400 meter verbandstoffen, 100 rijwielen, 10 motos, een aantal onderdelen voor autos, een hoeveelheid sublimaatpastillen en nog andere goederen. De burgemeester zond een politieambtenaar naar Oordegem om verdere inlichtingen voor de levering. Die kon zo goed de hielen tesamen slaan als de Duitsers zelf doch bij zijn terugkomst ontbrak er steeds iets. De laatste maal hield men hem vast en von Böhm zond twee militairen per auto naar het stadhuis van Gent. Eén van hen stuurde en de andere hield een geweer gereed om te schieten. Aan de Zuidstatie nam de autogeleider de weg naar de Lammerstraat en draaide de hoek om in de richting van St.-Pietersplein. Toen hij bemerkte dat hij een verkeerde weg genomen had, reed hij terug en in de Lammerstraat werd zijn auto beschoten door een Belgisch officier die per auto gevolgd was. Eén der Duitsers werd gekwetst. De andere werd beschermd door de politie die de burgemeester verwittigde. Onmiddellijk reed deze magistraat naar Oordegem bij von Böhm, vergezeld van de Amerikaanse onderconsul die beweerde het gevecht gezien te hebben tussen de soldaten. De generaal liet zich overtuigen. Hij was zo bloeddorstig niet meer als te Leuven. De Gentenaars dachten dat zij voor gans de duur van de oorlog voor bezetting bevrijd zouden zijn en waren zo gelukkig dat zij hun burgemeester huldigden. Aan de huizen en vensters zag men de plakbrief: "Leve onze Burgemeester."

De heer Braun had terug de glimlacht toen hij de uitslag van zijn bemoeiingen mededeelde aan zijn stadgenoten. Hij zegde: "Ik hoop dat de militaire overheid niets tegen mijn handelingen zal hebben." Hij wist wel van beter want hij had von Böhm enkele dagen bezig gehouden.

Toen de voermans eindelijk met de opgeëiste goederen te Oordegem aankwamen had von Böhm reeds het bevel gekregen om op te rukken en zijn tijd niet langer te verspillen. Dringende versterking was nodig aan het front in

Frankrijk. von Böhm was reeds met zijn leger voorbij Ronse in de richting van de Marne waar zijn collegas met ongeduld zijn komst afwachtten. Zijn oponthoud rond Gent is één der machtigste factoren geweest bij de overwinning van Fransen en Engelsen aan de Marne. Voordat hij zijn leger in stelling kon brengen had Generaal Joffre reeds de overwinning behaald.

('t vervolgt)
